

AN ANALYSIS OF THE CONTRIBUTIONS TO THE THEORY OF HISTORY IN THE THINKING OF THE PHILOSOPHER STEFAN ZELETIN

Ionuț HOREANU, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: Through this paper we try to systematize and synthesize the contributions of Stefan Zeletin regarding the theory of history, regardless of the source. We will point out the limits of the model proposed by the thinker for social history. We consider in this sense not only the studies in which he systematizes his ideas for the supported paradigm, but also the resources through which the conception of the philosopher is mirrored.

The need for a theory of history arose for the interwar thinker out of a desire to reform the social sciences. Even if we are talking about an analysis of the theory of history, the fundamental elements analyzed are for the need for a change in the Romanian school, especially for the social sciences. The principles formulated by the philosopher constitute the main pillars on which the paradigm of history rests.

The reform is not only limited to the theoretical dimension, but also to the pedagogical one. Thus, Zeletin ends up creating a unitary system for the reform of the social sciences, without being alien to the directions of historiography.

Through this article we try to show the character given to the theory of history and the reporting to other theorists of the time, so as to highlight the contributions of Zeletin.

Keywords: history theory, unitary system, science reform, principles, Romanian school

În cadrul acestei lucrări vom avea în vedere mizele istorice ale gândirii lui Ștefan Zeletin, așa cum reies din studiul *Naționalizarea școlii*¹. În jurul acestui studiu au existat, chiar și în perioada interbelică foarte puține discuții.

În fond, chestiune teoretizării istoriei este latura cunoașterii abstracte a sistemului filosofic asupra problemei decelate de noi. Această lucrare o propunem, atât ca o explicație și receptare în viziunea propusă de filosof cât și ca reparație față de receptarea eronată a istoriei sociale, începând cu perioada interbelică. Lucrarea expusă în rândurile următoare reprezintă cadrul pe care își fundamentează teoriile filosoful, din punct de vedere al cauzelor, dar și a efectelor nefaste pe care le surprinde în direcția științelor sociale din educația dintre cele două războaie.

Din prefața studiului autorul atrage atenția că nu-și propune o simplă teoretizare a științelor sociale, deoarece va verifica chiar el „eficacitatea practică”. Cum va încerca? Știm deja, și anume prin forma și conținutul cursurilor din preuniversitar. Zeletin nu este un simplu critic al educației sau direcției culturii vremurilor sale. Acesta vrea să învingă stadiul observațiilor, trecând spre o sistematizare care să cuprindă un răspuns la ceea ce el consideră necuvenit în sfera culturii și educației. Studiul amintit mai sus are la bază ideile comunicării *Învățământul sociologic*, din anul 1924².

¹ Șt. Zeletin, *Naționalizarea școlii*, Editura Fundației culturale Principele Carol, s. l., s. a.. (Vom cita: Șt. Zeletin, *Naționalizarea școlii*).

² În acest sens vezi Șt. Zeletin, *Naționalizarea școlii*, p. 3-4.

Învățământul istoric a depins de influențele sub care s-au dezvoltat principatele române. Astfel, învățământul românesc a ajuns să fie „istoria împrumuturilor din afară”³. Această situație nu este una singulară, specifică doar poporului român, dimpotrivă se potrivește și pentru alte state europene, numai că celelalte state au ieșit de sub influența statelor străine, fapt care le-a dat șansa afirmării naționale. Acestea sunt premisele sistematizării propuse de Ștefan Zeletin.

România interbelică nu a trecut la etapa de afirmare națională prin care se înțelege și o naționalizare, în sensul de a înlocui elementele străine cu cele române „în viața noastră socială”⁴. Pentru învățământul istoric filosoful operează cu argumente din zona istoriei.

Acesta este contextul în care filosoful își propune să analizeze starea naționalizării școlii. Educația românească a rămas la „stadiul frazeologiei naționale”, fără vreo șansă de a fi dusă spre „stadiul faptei naționale”. Cu toate că în teorie există tendințe spre un învățământ național românesc, în practică s-a rămas la imitare⁵. Învățământul de formă scoate cetățeni care ajung să fie străini, iar pentru a combate acest efect schimbarea va consta într-o educație cu cetățeni crescuți în idei care corespund „propriilor idei”⁶.

Școala românească va trebui să se desprindă de astfel de practici care duc la simple „frământări în deșert”. VINOVAȚI DE CAUZA UNUI ÎNVĂȚĂMÂNT „FĂRĂ NICIUN CÂȘTIG” pentru societate sunt și oamenii școlii că nu au arătat ce înseamnă și nici nu au compus „formula naționalizării”. O educație în sensul naționalizării înseamnă „un învățământ îndrumat pe bazele sociale naționale”⁷.

O reformă a învățământului în direcția deja evidențiată presupune o diferențiere între cunoștințele predate, felul predării, terminologia, materia și metodele educaționale. Deosebirile enunțate au rolul de a trasa ce anume are nevoie schimbării⁸. În privința materiei, filosoful consideră că e necesară lămurirea unei serii cauzale, pornind de la „condițiile sociale ale unei anumite epoci, acestea nasc anumite trebuințe omenești, iar la rândul lor trebuințele impun anumite materii de învățământ”⁹.

³ „(...) întreaga dezvoltare a României moderne este istoria influențelor străine asupra vieții noastre sociale (s. n. a.)” (*Ibidem*, p. 5).

⁴ „După o perioadă de iobăgie, în care ele au primit elementele culturilor străine mai înaintate, a urmat o perioadă de afirmare națională: de prelucrare și asimilare a împrumuturilor străine potrivit cu caracterul național al fiecărui popor. Abia această a doua perioadă, de afirmare a independenței naționale, a ridicat statele moderne apusene la înălțimea la care le găsim astăzi” (*Ibidem*, p. 6).

⁵ „(...) în practică (s. n. a.) însă facem ceea ce se vede: imităm străinii luăm elementele învățământului nostru din legiuiri croite după alte nevoi, decât ale noastre” (*Ibidem*, p. 7).

⁶ Miza problemei unui învățământ istoric specific realităților sociale este corectarea raportării la realitățile sociale. „Asemenea cetățeni sunt osândiți a vedea totdeauna realitatea noastră socială cu ochii ideilor străine, și a rămânea toată viața străini în țara lor” (*Ibidem*, p. 7).

⁷ „Căci școala noastră exotică și-a luat misiunea nefastă, de a ne lipsi de mici pe ochii spiritului o pereche de ochelari colorați, cu care ne vedem țara veșnic altfel, decât ea este în fapt” (*Ibidem*, p. 8)

⁸ Zeletin nu conține o analiză comună asupra metodei și a materiei, fapt care se regăsește și în structura studiului nostru. „Dar nu știm să fi arătat cineva limpede, ce este șubred în învățământul nostru actual: *materia* sau *metoda*; deci ce trebuie să schimbe reforma școlară, pe care o cerem toți: cunoștințele pe care le dăm elevilor sau felul cum le dăm, sau poate și unele și altele. De aceea vom privi aparte aceste chestiuni (...)” (*Ibidem*, p. 9).

⁹ *Ibidem*, p. 10.

Zeletin nu voia să piardă nimic nici din științificitate, fie și în detrimentul teoriilor sale cu mize istorice. Filosoful propune ca realitatea socială să fie judecată în mod obiectiv, adică fără judecăți de valoare, în consecință, fără părtinirea sentimentelor¹⁰.

Conform substratului social, Zeletin admite că dezvoltarea educației poate fi surprinsă prin trei moduri istorice, iar fiecare mod de educație este potrivit pentru epoca din care a fost creată.

a) educația medievală – redusă la nevoile sociale ale boierimii și preoțimii;

b) educația renașterii – avea ca scop formarea unei elite sociale, iar ca ideal omul enciclopedic, în centru fiind învățământul specific *humanismului*;

c) educația modernă – presupune un nou tip de pregătire școlară, cu un învățământ științific și practic care să răspundă realităților sociale caracterizate prin dezvoltarea industriei, adică o educație specifică *realismului*¹¹.

Prin imaginea asupra educațiilor cu caracter de clasă, numite predemocratice, filosoful încearcă să ajungă la nevoile învățământului care să corespundă perioadei dintre cele două războaie mondiale¹². Pentru a ajunge în acest punct e necesară o detașare față de sistemul educațional exterior nevoilor românești¹³. În acest context soluția filosofului poate fi rezumată prin următorul fragment: „*nici realism, nici clasicism în înțelesul tradițional, ci un învățământ sociologic științific, care ca o sinteză superioară să absoarbă în sine, atât clasicismul cât și realismul (s. n. a.)*”. Își fundamentează teoria pe argumentele de natură hegeliană, potrivit cărora pentru progres nu e nevoie înlăturarea ideilor trecute, ci extragerea ideilor care pot ajuta, în cazul filosofului, pentru un învățământ care să răspundă nevoilor sociale¹⁴.

Filosoful leagă evoluția școlii de revoluțiile de la sfârșitul secolului al XVII-lea (Anglia) și ultima parte a secolului al XVIII-lea (Franța), datorită cărora au fost desființate barierele dintre clasele sociale. Pornind de la referințele unei istorii sociologice¹⁵, în care individul este pus în fața situației de a-și crea singur o carieră, învățământul trebuie să fie unul democratic și să fie: public și gratuit; unitar – să răspundă nevoilor fiecărei clase sociale, iar ultima caracteristică este legată de latura practică și științifică¹⁶. Alături de această latură care se referă la pregătirea profesională a cetățeanului, distinct este latura pregătirii politice, prin intermediul științelor sociale. În consecință, științele sociale devin o necesitate pentru materia învățământului. Miza acestei pregătiri istorice este de a pune la dispoziția cetățeanului instrumentele

¹⁰ Cristian Preda, *Contribuții la istoria intelectuală a politicii românești*, Editura Meridiane, [București],[2003], p. 129 (cităm mai departe: Preda, *Contribuții*).

¹¹ Șt. Zeletin, *Naționalizarea școlii*, p. 11-14.

¹² *Ibidem*, p. 14-15.

¹³ Pentru filosof miza istoriei sociale raportată la realitățile noastre înseamnă o apropiere de nevoi și legi, specifice societății românești. „Într-atât obiceiul de a legiui cu ochii ațintiți în afară, la nevoile altora, ne împiedică de a cerceta propriile noastre nevoi, de a ne crea propriile noastre legi” (*Ibidem*, p. 17).

¹⁴ *Ibidem*, p. 17.

¹⁵ *Ibidem*, p. 18.

¹⁶ *Ibidem*, p. 18-19.

necesare autoguvernării¹⁷, deși „valoarea educativă” și „utilitatea socială practică” nu le este deplin recunoscută chiar de „lumea cultă”¹⁸.

În consecință, nevoile sociale ale democrațiilor vremurilor dintre cele două războaie pot fi atinse printr-un învățământ științific care urmărește o dublă pregătire (profesională și politică) prin științele naturii și științele societății¹⁹. Cristian Preda scrie despre „istoricismul optimism” ca o consecință a holismului. Un rol important în al acestei perspective se regăsește în felul de cercetare a societății. Punctul cheie pentru viziunea historicistă va fi originea fenomenului social, adică momentul declanșării procesului revoluției²⁰.

Ștefan Zeletin militează pentru un sociologizarea învățământului, iar forma pe care trebuie să o aibă este una potrivită cu propriile nevoi, astfel încât să fie formați pentru societate „buni cetățeni”²¹. Preocuparea enunțată nu se oprește la o simplă teoretizare, ci este adaptată realităților din perioada interbelică. Schimbările bruște aduse de primul război mondial, au făcut ca sufletul să nu se adapteze, ajungându-se ca societatea modernă să fie în „decădere”. Din starea sufletească menționată s-a născut cultura caracterizată de două curente: dorul de trecut și atitudinea ostilă față de „societatea prezentă”. De aici este obținută o concluzie specifică și altor popoare sau epoci istorice, chiar actuală, potrivit căreia sufletul critică societatea doar când este în dizarmonie cu ea. Față de această situație va trebui să reacționeze școala²². Pentru asta e nevoie ca școlii să-i fie dat un spirit nou, după nevoile societății „actuale”, adică să fie format un „suflet social românesc”²³.

Calea pentru a da școlii adevărata menire socială este „crearea unei mentalități istorice”²⁴. Prin cursurile sale dedicate mediului preuniversitar tocmai asta caută să atingă filosoful, prin dezvăluirea „rădăcinilor cauzale ale instituțiilor de azi”²⁵.

Istoricismul lui Ștefan Zeletin poate fi explicat pe filiera filosofică, de la Marx și Sombart. Astfel că legătura dintre rolul istoric și orice forme de viață este că acestea nu dispar până nu-și îndeplinesc rolul istoric²⁶.

¹⁷ *Ibidem*, p. 20.

¹⁸ *Ibidem*, p. 21-23; (...) *învățământul democratic va trebui să aibă acest dublu caracter; să dea tinerii generații o pregătire profesională prin științele naturii, și paralel cu aceasta, să-i dea o pregătire politică prin studiul științelor sociale*” (s. n. a.).

¹⁹ *Ibidem*, p. 26.

²⁰ Cristian Preda, *Contribuții*, p. 132-133.

²¹ Șt. Zeletin, *Naționalizarea școlii*, p. 27-28.

²² *Ibidem*, p. 30-34. Reacțiile pe care școala e nevoită să le ia pentru a crea un cetățean sunt surprinse, în toate palierele științelor sociale. „Dacă se face o lectură de istorie, copilul aude că societatea de astăzi s-a născut fără nicio pregătire sufletească, deci fără o nevoie reală. Dacă se face lectură literară, copilul află că făptuitorii acestei societăți au fost niște oameni străini de neamul, de firea și de sufletul românilor. Dacă se face lectură filosofică, copilul aude că societatea noastră de azi nu e decât o spoială de civilizație, în care românilor le stă tot atât de bine, ca și unui negru în frac și cilindru. Astfel an cu an, lună cu lună, zi cu zi, se picură în sufletul copiilor această – cum să-i zicem? – otrăvă socială, această sămânță, a neîncrederii, a scepticismului, a desconsiderării, dacă nu chiar a disprețului față de societatea noastră”.

²³ *Ibidem*, p. 36.

²⁴ *Ibidem*, p. 39.

²⁵ *Ibidem*, p. 43-45. („Repetăm: dacă învățământul nostru întreg ar fi îndrumat așa fel, ca să prezinte tinerimii noastre așezămintele societății române de azi în această lumină sociologică cauzală, atunci am avea tocmai ceea ce căutăm: *școala națională* (s. n. a.) care ne trebuie. Generațiile, ce ar ieși din asemenea școală, nu ar mai fi o primejdie socială, căci nu ar mai avea vechea ostilitate față de societatea în care trăiesc”).

Un program de învățământ național român este înțeles sub forma prezentării elevilor a evoluției societății antice, medievale și moderne într-o ordine cauzală, astfel încât să contribuie la înțelegerea societății românești actuale. Pentru acest demers e nevoie ca dascălul să-l facă pe elev să priceapă „materialul istoric”, făcând apel la: „elemente de economie politică”, „elemente de drept”, „elemente de politică și știință de stat”, „elemente de sociologie generală”²⁷. Depășirea greutăților privind punerea în practică a unui asemenea program va fi posibilă printr-o „soluție teoretică” ce constă în „sociologizarea învățământului nostru pe temelii naționale”²⁸.

Metodele de învățământ și nevoile sociale reprezintă o altă latură a studiului, prin care este atinsă o dimensiunea nouă a educației; de la menirea socială de a crea buni cetățeni, a fost derivată „o menire” ce reiese din metodele din învățământ, fiind formarea judecății în detrimentul cunoștințelor. Metoda învățământului, asemenea materiei, își are originea în condițiile sociale²⁹.

Pentru că și materia și metoda decurg din condițiile sociale, între acestea există o legătură. Însă, o singură metodă este adevărată și este aceea care „se întemeiază pe cunoașterea exactă a sufletului”³⁰. Mai mult, este greșită perspectiva de a găsi o relație cauzală între teoriile filosofice și psihologice și metodele de învățământ³¹. Metoda de învățământ își are originea în condițiile sociale, nu în cunoașterea sufletului. Metoda de învățământ nu trebuie căutată în teoriile psihologice ale străinilor, ci în „structura socială a României”³². Metoda intuiției, așa cum este de așteptat nu a putut fi aplicată, deoarece nu corespunde nevoilor sociale³³.

Concluziile pentru reforma învățământului românesc³⁴ sunt în strânsă legătura la filosoful Ștefan Zeletin cu realitățile politice și cele economice: „(...) reforma școlii române trebuie să fie continuarea și întregirea aceluși proces de afirmare națională, care în politică a început de la 1877, cu războiul de neatarnare, iar în economie de la 1881, cu întemeierea Institutului național de emisiune”. Rolul reformării învățământului este de a da românilor o mentalitate modernă, pentru atingerea armoniei școlii și societății³⁵.

²⁶ Cristian Preda, *Contribuții*, p. 134.

²⁷ Șt. Zeletin, *Naționalizarea școlii*, p. 46-47.

²⁸ *Ibidem*, p. 50.

²⁹ *Ibidem*, p. 57.

³⁰ Celelalte metode („metodele timpurilor trecute”) sunt false, deoarece filosoful le vede întemeiate pe „teorii psihologice eronate” (Șt. Zeletin, *Naționalizarea școlii*, p. 59). În sprijinul afirmației de la începutul acestei note filosoful mai vine cu argumentul lui Hegel: „(...) nimeni nu poate tăgădui că există o corelație între metodele de educație și teoriile filosofice ale timpului lor. Ea se lămurește lesne, dacă ne amintim ceea ce a vestit întemeietorul istoriei filosofiei, Hegel: orice filosofie dă conținutul de idei a timpului ei. Teoriile filosofice se nasc în aceeași atmosferă socială, ca și materia și metodele de învățământ. În chip firesc, între toate acestea există o armonie. Într-o ordine socială, în care forța de stat pornește și individul se supune fără discuție, materia de învățământ va fi luată gata de la tradiție – deci nu produsă prin creație liberă; metode de învățământ va consta în a da elevilor cunoștințe formate gata (...)” (*Ibidem*, p. 61).

³¹ *Ibidem*, p. 62.

³² *Ibidem*, p. 63.

³³ *Ibidem*, p. 66.

³⁴ Chestiunea reformei educaționale în viziunea filosofului interbelic a fost dezbătută într-o altă lucrare (Ionuț Horeanu, *The issue of historical education reform from Zeletin's point of view*, in „Paths of Communication in Postmodernity. History, Political sciences, International relations”, Iulian Boldea, Cornel Sigmirean, Dumitru Buda (Editors), Târgu Mureș, Arhipelag XXI Press, 2020, p. 325-331).

³⁵ *Ibidem*, p. 72.

Mizele gândirii lui Ștefan Zeletin nu pot fi suficient surprinse doar prin studiile sale, ci și prin celelalte, dedicate de cercetători operei sale, dar fără a pierde obiectivitatea contextului politic în care au fost scrise.

Potrivit unor cercetători din perioada regimului comunist „polemica generată de apariția lucrării lui Șt. Zeletin”, privind direcțiile pentru istorie ca știință socială, se înscrie în tipul de dispute generate de „nevoia unor fundamentări atât ideologice, cât și științifice”. Este o perioadă în care „se căutau noi direcții și modalități de dezvoltare” a societății românești. O asemenea polemică avea la bază scopul învățământului, care avea rolul de a trasa „destinul culturii și al societății noastre”³⁶.

Istoria lui Ștefan Zeletin nu este doar o simplă luare de poziție contra „istoriei tradiționale”, ci și o formă de modelare „sufletească a tinerimii la societatea română, așa cum se află azi”³⁷. Viziunea lui Zeletin este pusă în contextul mișcărilor generale privind schimbarea de optică, cum este exemplul intelectualilor din Franța care voiau o nouă direcție istoriografică, prin tonul dat de mari cărturari ca: L. Febvre, M. Bloch, E. Durheim, H. Berr etc.

Lucian Nastasă preia observațiile lui Brătianu³⁸ fără simț critic și îl amendează pe Zeletin mai rău decât a făcut-o istoricul. Merge exact pe deconstructivismul lui Brătianu și-l acuză pe filosof de „un simplism și un schematism excesiv”. Într-o încercare de urmărire a ideilor lui Zeletin prin ochii lui Brătianu, Nastasă pierde miza studiului său, întrucât dovedește că nu cunoaște tocmai cauzele care au dus la scrierea unei istorii a cauzalității³⁹. Inclusiv redarea celor patru „forme de faze sociale” sunt tot prin limitele înțeleșului dat de istoric⁴⁰, fără nicio raportare la sistemul de gândire al lui Zeletin.

„Un merit” al lui Lucian Nastasă este anexa încercării de articol, adică scrisoare transmisă de Zeletin lui Gheorghe Brătianu. Scrisoare lui Zeletin publicată de Lucian Nastasă, considerăm că este un răspuns la studiul lui Brătianu față de teoriile sale asupra învățământului. Am dedus acest fapt atât din conținutul scrisorii cât și prin faptul că scrisoarea este cu dată dinspre sfârșitul lunii decembrie a anului 1926, după publicarea studiului de către Brătianu, știindu-se deja că „broșura” lui Zeletin a apărut în 1925.

Scrisoarea are un rol aparte pentru redarea viziunii lui Zeletin, care consideră că istoria pedagogiei are trimiteri spre un învățământ de clasă. Zeletin se ridică împotriva

³⁶ Lucian Nastasă, *Istoria socială în polemica dintre Șt. Zeletin și Gheorghe I. Brătianu*, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, XXII/2, Iași, 1986, p. 757. În continuare cităm: Lucian Nastasă, *Istoria socială*.

³⁷ Șt. Zeletin, *Istoria socială. Cum poate deveni istoria o știință a cauzalității*, Editura Revistei „Pagini Agrare și Sociale”, București, s. a., p. 24.

³⁸ Asupra implicațiilor viziunii lui Brătianu ne-am concentrat într-un alt loc: Ionuț Horeanu, *About the contributions to the theory of history in the work of philosopher Ștefan Zeletin, in a dispute with Gheorghe Brătianu*, in „Journal of Romanian Literary Studies. International Romanian Humanities Journal”, no. 24/2021, Arhipelag XXI Press, 2021, pp. 1057-1064.

³⁹ O introducere ce arată o concepție izbitor de asemănătoare cu cea din studiul lui Lucian Nastasă, găsim în studiul Nataliei Simion, *Progresul social în concepția lui Șt. Zeletin*, în „Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Serie nouă), Secțiunea IIIb, Filosofie, tom. 23, 1977, p. 22. Semnalarea „asemănării” trebuie pusă și pe seama publicării ulterioare a articolului lui Nastasă, fără a cita studiul Nataliei Simion.

⁴⁰ La Zeletin nu sunt întâmplătoare fazele sociale („agrare, de tranziție de la societățile agrare la cele plutocratice, plutocratice sau burgheze și de tranziție de la plutocrație la societăți agrare”), ci corespund unor perioade istorice, cărora doar le-a accentuat dimensiunea pe care istoricii au atins-o foarte puțin sau deloc.

învățământului tradițional, deoarece școala nu mai răspunde realităților, considerând că „apără interesele unei clase moarte”. De aceea, spune Zeletin, este îndreptățit să propună o reformă în care școala să răspundă nevoilor clasei care trăiește și conduce: „Respingerea unui învățământ de clasă are cu atât mai puțin temeii, cu cât întreaga istorie a pedagogiei dovedește că orice societate, în orice epocă, a avut un învățământ de clasă. (...) Numai că școala noastră clasică apără interesele unei clase moarte. Și atunci, nu am eu dreptate să susțin că școala noastră trebuie pusă în serviciul clasei care trăiește și conduce?”⁴¹.

Prin această lucrare am urmărit să arătăm cum viziunea socială a lui Ștefan Zeletin se fundamentează pe elemente cu miză istorică. Realitățile sociale atât de des pronunțate de filosof sunt deduse dintr-o cunoaștere extraordinar de bună a contextului istoric, ce creionează starea societății. Conotațiile ce se desprind din „naționalizarea școlii” arată faptul că sunt tot o urmare a sistemului său de gândire, întrucât are în centru adaptarea învățământului la evoluția societății⁴².

Intelectualul interbelic a analizat toate dimensiunile gândirii cu mize istorice, referitoare la școală, ce au nevoie de schimbări. Folosindu-se de gândirea istorică, autorul a conturat imaginea pe care va fi trebuit să o aibă educația, care să dea „buni cetățeni”, României de după primul război mondial.

În consecință, am încercat să redăm firul gândirii lui Ștefan Zeletin și bazele pe care se sprijină sistemul filosofic, având în vedere unul din cele mai importante studii asupra învățământului istoric, din perioada interbelică. Am conturat cadrul general pentru premisele teoretizării istoriei, după principiile filosofice, dar mai ales sociologice, care și-au pus amprenta asupra studiilor din domeniul educației sau teoriilor paideutice. Principiile propuse de Ștefan Zeletin, care au făcut și obiectul dezbaterilor în istoriografie, reprezintă pilonii unei teorii a istoriei, necesară de judecat în sens mai larg și în acord cu sistemul său de gândire. Chir dacă analizăm „o teorie a istoriei”, cu siguranță filosoful interbelic a gândit de fapt o paradigmă pentru reforma științelor sociale pornind de la mizele sociologice și filosofice, astfel încât să fie stins scopul final, adică înțelegerea realității.

Bibliografie:

Horeanu, Ionuț, *About the contributions to the theory of history in the work of philosopher Ștefan Zeletin, in a dispute with Gheorghe Brătianu*, in „Journal of Romanian Literary Studies. International Romanian Humanities Journal”, no. 24/2021, Arhipelag XXI Press, 2021;
 Idem, *The issue of historical education reform from Zeletin's point of view*, in „Paths of Communication in Postmodernity. History, Political sciences, International relations”, Iulian Boldea, Cornel Sigmirean, Dumitru Buda (Editors), Târgu Mureș, Arhipelag XXI Press, 2020;
 Nastasă, Lucian, *Istoria socială în polemica dintre Șt. Zeletin și Gheorghe I. Brătianu*, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, XXII/2, Iași, 1986;
 P., N., *Naționalizarea școlii de Șt. Zeletin*, edit. Fundației Culturale „Principele Carol I”, colecția „Cartea Vremii”, în „Pagini agrare și sociale”, an III, nr. 3, 15 februarie 1926.

⁴¹ Lucian Nastasă, *Istoria socială*, p. 761.

⁴² N. P., *Naționalizarea școlii de Șt. Zeletin*, edit. Fundației Culturale „Principele Carol I”, colecția „Cartea Vremii”, în „Pagini agrare și sociale”, an III, nr. 3, 15 februarie 1926, p. 78.

Preda, Cristian, *Contribuții la istoria intelectuală a politicii românești*, Editura Meridiane, [București],[2003];
Simion, Natalia, *Progresul social în concepția lui Șt. Zeletin*, în „Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Serie nouă), Secțiunea IIIb, Filosofie, tom. 23, 1977;
Zeletin, Șt., *Istoria socială. Cum poate deveni istoria o știință a cauzalității*, Editura Revistei „Pagini Agrare și Sociale”, București, s. a.,
Idem, *Naționalizarea școlii*, Editura Fundației culturale Principele Carol, s. l., s. a.;